

Ikebana szkoły Ikenobō

Ikenobō to nazwa najstarszej z istniejących szkół ikebany, a zarazem nazwisko rodu, który ją założył i prowadzi. Głowa tego rodu od pokoleń sprawuje funkcje kapłańskie w buddyjskiej świątyni Rokkakudō, położonej w centrum Kioto. Pierwszy zapis w kronikach, dotyczący mistrza szkoły Ikenobō Senkei, pochodzi z II połowy XV w. Kolejni mistrzowie rodu Ikenobō, mianowicie Senjun, Sen'ō, Senkō, Senkō II, Sentei oraz Senmei byli twórcami historii ikebany w ogóle. Opracowane przez nich zasady kompozycji obowiązują po dzień dzisiejszy.

We współczesnej ikebanie szkoły Ikenobō można wyróżnić trzy podstawowe style kompozycji: *rikka*, *shōka* (*seika*) oraz *jiyūka* (kompozycja dowolna). Każdy z nich dzieli się jeszcze na kilka rodzajów, w zależności od zastosowanych materiałów, linii, naczyń czy też przeznaczenia kompozycji.

Cechą charakterystyczną kompozycji klasycznych (*rikka* i *shōka*, wraz z ich nowoczesnymi odmianami typu *shinpūtai*) jest *mizugiwa* (dosł. brzeg wody), czyli 5-10-centymetrowy pionowy odcinek od lustra wody w naczyniu do miejsca, z którego rozchodzą się linie kompozycji. Dzięki *mizugiwa* kompozycja widziana od przodu wygląda tak, jakby rośliny wyrastały z jednego miejsca – ze wspólnego pnia. Notabene, ikebana klasyczna ma „przód” i „tył”. Aby ocenić piękno kompozycji, należy ją oglądać „od frontu”.

Rikka

Rikka to najstarszy z istniejących rodzajów kompozycji kwiatowych. Ma wyrażać piękno krajobrazu, jaki można podziwiać w wielu regionach Japonii - gór położonych tuż nad morzem.

Tradycyjna *rikka* (*rikka shōfūtai*) składa się z siedmiu lub dziewięciu głównych elementów zwanych *yakueda* (*shin*, *shoshin*, *soe*, *uke*, *nagashi*, *mikoshi*, *shoshin* i dodatkowo *do* oraz *maeoki*). Różnią się one od siebie charakterem, wysokością, kątem ustawienia, rodzajem użytego materiału roślinnego, ale razem tworzą harmonijną całość – jeden krajobraz. Aby uzyskać kształt i kąty określone zasadami kompozycji, przy konstruowaniu rikki do przyginania materiału roślinnego używa się drutów i taśm.

Centralnym elementem układu i jego punktem odniesienia jest *shin*. Może to być linia prosta wygięta, opadająca lub podwójna. Decyduje ona tak o pozycji, jak i charakterze pozostałych *yakueda* (*soe*, *uke*, *nagashi*), a w efekcie o wyglądzie całej

kompozycji . Wysokość tej linii zależy od wysokości naczynia – na ogół wynosi ok. 80 cm.

Kompozycję *rikka* uzupełniają elementy dodatkowe, zwane *ashirai*. Może ich być maksimum 15, ale nie istnieją reguły określające, które z nich powinny być zastosowane. W miarę potrzeby niektóre *ashirai* można więc wyeliminować lub uprościć.

Rikka jest asymetryczna. Linia *shoshin*, zakrywająca dolny odcinek *shin*, dzieli ją na dwie połowy: *yō* („słoneczną”; chin. *yang*) i *in* („cienistą”; chin. *yin*). Strona *yō* wpisana jest w półkole, *in* - w trójkąt. W układzie *hongatte* („prawostronny”) *yō* znajduje się po lewej, a *in* - po prawej stronie obserwatora. Przy *gyakugatte* (układ „lewostronny”) - odwrotnie.

Rodzaje *rikka*

Zasadniczo wyróżnia się trzy style kompozycji *rikka*: *sugushin* (*shin* prosty), *nokishin* (*shin* wygięty) oraz *sunano mono* (układana na piasku). Poza tym zależnie od przeznaczenia kompozycji (okazji, na którą jest układana lub miejsca ekspozycji) oraz naczynia, w którym jest ona ułożona, wyróżnia się styl *shin*, *gyō* i *sō*, a w każdym z nich jeszcze po trzy podrodzaje (*shin no shin*, *shin no gyō*, *shin no sō* itd), czyli razem dziewięć rodzajów.

Z punktu widzenia historycznego rozwoju, można podzielić ten styl kompozycji na *koten rikka* (*rikka* klasyczna) oraz *Meiji rikka* (*rikka* z okresu Meiji).

Koten rikka to kompozycje charakterystyczne dla mistrzów Senkō I i II, z XVII i początków XVIII wieku. Materiał dobierano do nich tak, aby jak najbardziej oddać naturalny charakter roślin, nie zmieniając zbytnio ich kształtu (tzw. styl *ubutate*).

Meiji rikka reprezentuje natomiast tzw. styl *mikizukuri*. Jest bardzo sformalizowana, oparta na rygorystycznie przestrzeganych regułach. Charakteryzuje się mocną, ciężką linią, uzyskaną przez zastosowanie materiałów takich jak gałęzie sosny, cyprysu i jałowca.

Najnowszym rodzajem *rikka* jest *rikka shinpūtai* (*rikka* nowoczesna), kompozycja wprowadzona w 1999 roku przez obecnego mistrza szkoły Ikenobō, Sen'eia. Dopuszcza się w niej dużą dowolność w doborze materiałów i elementów kompozycji, a jedyną „żelazną” zasadą jest zachowanie *mizugiwa*.

Shōka

Shōka (*seika*) ma wyrażać piękno i energię życiową roślin rosnących ku słońcu. W szkole Ikenobō istnieją dwa rodzaje *shōka*: klasyczna (*shōfūtai*) oraz nowoczesna (*shinpūtai*).

Shōka shōfūtai

Shōfūtai wydobywa i podkreśla wewnętrzne piękno roślin spotykanych w przyrodzie. Dużą rolę odgrywa przy tym tradycyjny podział materiałów roślinnych (*kimono* - drzewa, *kusamono* - trawy i kwiaty, *tsuyomono* - rośliny posiadające cechy obu wyżej wymienionych rodzajów, *mizumono* - rośliny wodne, *rikumono* - lądowe itp.) oraz reguły ich użycia.

Shōka klasyczna składa się z trzech głównych elementów (*yakueda*), zwanych *shin*, *soe* i *tai* oraz kilku elementów uzupełniających, tzw. *ashirai*. Podobnie jak w *rikka*, w *shōka* wyróżnia się stronę *yō* i *in*.

Shin to najwyższy, centralnie umieszczony element, decydujący o wyrazie całości. Generalnie biorąc, jego wysokość równa się 2,5-3,5 wysokości naczynia zastosowanego do kompozycji. Obecnie zależy to jednak bardziej od kształtu naczynia, rodzaju materiału roślinnego, intencji twórcy. Na lekcjach ikebany mierzy się *shin* przy pomocy nożyc – jego długość wynosi 4,5 długości nożyc.

Soe jest umieszczone za *shin* i odchylone w kierunku światła (w głąb *yō*). Jego długość to dwie trzecie wysokości *shin*. Element ten symbolizuje upływ czasu i towarzyszące mu zmiany środowiska.

Tai znajduje się z przodu kompozycji, biegnie w stronę *in*. Mierzy jedną trzecią *shin* i jest ustawiony pod kątem do *soe*, stanowiąc dla niego równowagę. Wyraża energię, jaką posiada roślina w początkowej fazie swojego rozwoju.

Proporcje *yakueda* sprawiają, że w *shōka* można wyróżnić trzy poziomy (góra, środek, dół). Na każdym poziomie linia *yakueda* jest podkreślona przez *ashirai*, co potęguje wrażenie głębi i przydaje całości siły wyrazu. Nie ma obowiązku stosowania wszystkich *ashirai* (może ich być maksymalnie 10).

Shōka shōfūtai klasyfikuje się na *shin*, *gyō* i *sō*, jak *rikka*. Może być ułożona z jednego (*isshuike*), dwóch (*nishuike*) lub trzech (*sanshuike*) rodzajów materiałów roślinnych.

Shōka shinpūtai

Jest to styl kompozycji zapoczątkowany w 1977 roku przez obecnego mistrza szkoły Ikenobō - Sen'eia. O ile *shōfūtai* składa się z trzech podstawowych elementów, *shinpūtai* zasadniczo z dwóch, zwanych *shu* i *yō*. Symbolizują one dwa uniwersalne pierwiastki: *yō* (chin. *yang*) i *in* (chin. *yin*). *Shu* jest odpowiednikiem pierwiastka aktywnego *yō* (*yang*), a więc głównym elementem kompozycji. Ponieważ *shu* i *yō* powinny się uzupełniać, często są dobierane na zasadzie kontrastu: przeciwstawienia rodzaju materiału, jego długości, koloru itd. Jednakże o tym, który z zastosowanych materiałów odgrywa rolę *shu*, decyduje sam twórca. Jeśli zachodzi taka potrzeba, kombinację *shu* i *yō* można uzupełnić trzecim elementem - *ashirai*.

Poza ustaloną liczbą elementów oraz zasadą, że muszą one wychodzić z tego samego, centralnie położonego punktu naczynia, nie ma żadnych reguł, które określałyby kierunek, kąt czy sposób ustawienia materiału. Dzięki temu *shinpūtai* to rodzaj kompozycji, który pozostawia twórcy duże pole do popisu, podobnie jak *jiyūka*.

Jiyūka (kompozycja dowolna)

Narodziny stylu dowolnego poprzedziło wykształcenie się tzw. *nageire* i *moribana*. W szkole Ikenobō zalicza się obecnie te dwa typy kompozycji do *jiyūka*, ale w innych szkołach traktowane są one jako osobne style.

Podstawowa różnica między *nageire* i *moribana* polega na tym, że *nageire* układane jest w naczyniach wąskich i wysokich, a *moribana* - w szerokich i niskich. Tak *nageire*, jak i *moribana* ma trzy podstawowe elementy zwane *shin*, *soe* i *tai* oraz dodatkowe zwane *ashirai*. Zależnie od ustawienia *shin*, oba style dzieli się na *chokutai* (pionowy), *shatai* (ukośny) i *suitai* (opadający).

Nageire i *moribana* wykazują jeszcze wiele analogii do *shōka*, tak w formie, jak i przesłaniu. Natomiast *jiyūka* jest już całkowicie wolna od jakichkolwiek ograniczeń, rośliny są w niej traktowane przede wszystkim jako materiał służący plastycznemu oddaniu uczuć, wizji czy wrażeń twórcy. Komponuje się ją przy użyciu punktów (kwiaty), linii (trawy, gałązki) oraz płaszczyzn (liście itp). Dla osiągnięcia efektu zamierzonego przez twórcę dopuszcza się w niej np. przycinanie liści w różne kształty, czyli zmianę pierwotnej formy rośliny.

Opracowanie: Małgorzata Dutka